



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Vniuersa Theologia Scholastica, Speculatiua, Practica

Ad methodum S. Thomæ, quatuor Tomis comprehensa

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1626

II. Sitne firmamentum adeoque cœlum solidum an liquidum corpus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72856](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72856)

die accepit, vt in prima & secunda notatione dictum) adeoque cælum etiam Empyreum, non quidem adæquate sumptum, sed solum secundum infimam sui partem; ita nunc quoque dicimus, liquidam illam & spirabilem substantiam, habitationi beatorum destinata, quam nomine aquarum supercoelestium intelligi diximus, nec infra, nec plane supra cælum Empyreum esse; sed medium eius spatium occupare: quo fit, vt firmamentum eadem aquas immediate diuidat & seingat ab aquis inferioribus siue sublunariis.

49 Quæ doctrina vltius etiam probatur; primo ex Scriptura. Tum quia hæc absolute pronuntiat, aquas illas esse supra firmamentum, Genes. 1. versu 7. est autem firmamentum secundum substantiam idem quod cælum ibidem versu 8. Tum quia Daniel, 3. versu 60. Scriptura absolute vocat aquas, quæ super caelos sunt. Quo spectat etiam illud Psalm. 103. versu 3. *Exstendens cælum sicut pellem: qui tegit aquas superiora eius.* Vbi absolute cælum aquis coopertum dicitur. Tum quia Psalm. 148. versu 4. Aquæ illæ coniunguntur cum ipsis cælis caelorum; quo nomine vtique cælum supremum imprimis intelligitur. Ita enim dicitur; *Laudate eum cæli caelorum; & aquæ omnes quæ super caelos sunt; laudent nomen Domini.*

50 Secundo probatur eadem doctrina ex SS. Patribus. Id enim plane indicat Gregorius Nyssenus in Hexaem. cum ait: [Postquam autem vna (aqua) ab altera separatae sunt; tum ea, quæ videtur; tum illæ, quæ cogitatione percipiuntur, ac medius terminus duplicis aquarum naturæ designatum est cælum, quod in principio quidem, vna cum terra, atque omnibus, quæ ad fabricationem mundi congesta sunt, factum esse dicitur; nunc vero perfectum pariter & nominatum est, in ea, quæ postea accidit, creatione firmamenti, quod p ambitum ignis definitum & determinatum est, &c.] Vide etiam locum eiusdem superius assert. 8. citatum. Certe in vtroque assertit, aquas illas super caelos esse, etiam supra illud, quod Deus in principio creauit Genes. 1. v. 1. quodque omnium sententia, aut est ipsum cælum Empyreum, siue supremum, aut illud certe etiam includit.

51 Idem significat Theodoretus comment. epist. ad Hebraeos c. 9. vbi ait: *Hæc enim cælum, est quidem nostrum cæli; potestatis autem, quæ sub aspectu non cadunt, est loco solius firmamenti; vtique; nihilominus aliquo corpore perspicuo, liquido, & spirabili desuper incumbente, vt supra dictum.*

Sed & Beda etiam non solum lib. de mundi constitutione, inter varias sententias, de aquis supercoelestibus, etiam hanc, & quidem postremo loco refert, nec rejicit, quæ dicit, supra aquas illas nihil esse, nisi inane, vt dictum assert. præced. sed etiam in lib. de naturis rerum capite 8. disertè assertit, aquas illas esse corporum omnium supremum: [Aquas, inquit, super firmamentum positas, cælis quidem spiritualibus humiliores, sed tamē omni creatura corporali superiores, quidā ad inundationē diluuij seruatas; alij vero facti ad ignem sydereū temperandū suspensas affirmant.]

Quæ omnia iuxta modum & sensum assertionis positæ accipienda sunt; etsi quod hic auctor simul indicat, cælum Empyreum non esse creaturam corporalem; superius q. 2. dub. 4. improbatum, vel potius explicatum est.

Denique modus & tempus productionis eandem aquarum facile etiam ex dictis colligitur. Cum enim corpus cœleste secundo primum die, propter bonum vniuersi fuerit consolidatum, & ex ipsis aquis cœlestibus, pingentia spatia, ab ignis & elementorum regione sursum diffusis, quasi compactum, vt notat. 2. dictum; nec tamen omnis illa materia liquida cœlestis corporis in firmamenti consolidatione insumpta fuerit; idcirco pars illa eiusdem corporis cœlestis, quæ robor & soliditate firmamenti non accepit, suam naturalem conditionem, nomenque aquarum superiorum retinuit: cum quæ ne vlla vi aut ratione, halitus elementares, aut vlla omnino substantia elementaris, quantumuis ad summam vsq; subtilitatem perducta permisceri posset, optima ratione aqua illa cœlestis firmamento velut solidissimo quodam interstitio, ab aquis & elementis omnibus inferioribus fuit separata: præterquam quod firmamenti consolidandi, aquarumque supercoelestium etiam plures alia fuerunt causæ, vt dictum notat. 2. & 3.

D V B I V M II.

Sitne firmamentum, adeoque cælum corpus liquidum & molle; an potius solidum ac durum?

S. Thom. 1. p. q. 68. a. 1. 2. 3. 4.

52 Spectat hæc dubitatio tum ad rationem ipsi firmamenti, quod secundi diei opus esse dub. præcedenti ostendimus, tum etiā ad reliquorum caelorum naturam melius cognoscendam. Etenim probatum quidem est hæcenus quæst. præc. cælum esse corpus inanimatum, & natura sua incorruptibile; an vero sit solidum, an liquidum, cum hodie quidem vel maxime contouertatur, ex dictis tamen decidi non potest. Vti enim fieri potest, vt corpus solidum atque etiam elementare & diaphanum sit corruptibile; vt videre est in glacie, vitro, crystallo, adamante &c. ita fieri è contrario potest, vt corpus liquidum sit natura sua incorruptibile, vt rei pla, cælum in principio creatum, quæuis natura sua incorruptibile, tamen ex ea saltem parte, quæ postea firmamento constituendo materiam præbuit, liquidum initio fuisse, & ex scriptura deducitur, & ex dictis colligitur, ac magis patebit inferius.

2 Neque est hic quæstio de cælo aëreo, quod ipso sensu & experientia constat liquidum esse; neque de cælo Empyreo, alioue quocunq; supremo, (si quod aliud est) velim hic multis speciatim & ex instituto disputare, cum Scriptura vix quidquam; Sancti Patres non nisi raro de eo ad præfens institutum videantur differere; nec de illo etiam proprie, sit inter Scriptores hodie contouertia; sed de cælo solum sydereo, quod

in scriptura firmamentum dici Gen. 1. v. 17. hoc loco supponimus, controversia est. Id vero non esse diuersum ab eo, quod Genes. 1. versu 8. itemdem firmamentū dicitur, dub. præc. demonstrauimus. Interim ne in æquiuoco laboremus, Doctores in hac quæstio. ita partē in vtramq; citabimus, vt siue cælum ac firmamentum faciant liquidum, siue solidum, non nisi de cælo sydereo locutos esse manifeste constet.

3 Sunt autē in hac quæstione quatuor vniuersim Patrum ac Doctōrū, Philosophorumq; sententiæ. Prima cælum sydereum simpliciter & absolute facit liquidum, in quo proinde astra velut aues in aere libere moueantur. Ita Philosophi, ac scriptores quidam veteres, apud Aristotelem libro secundo de cælo, à textu 43. & apud Ciceronem lib. 2. de Natura Deorum; idque ipsum sensisse veteres Hebræorum Rabbinos, testatur Iacobus Naclantus in sua medulla. Idem docet Seneca lib. 7. nat. quæst. & refertur etiam Plato in Timæo; sed qui circulos tamen solidos cælis tribuit: *Creator*, inquit, *circulum cali in circulos duos reflexit; puta aplanos & planes* (hoc est, errantem, & non errantem) *circulum quoque planes diuisit in circulos septem.* Eandem cali liquiditatem tuentur Tycho Brahe locis superius citatis quæst. 3. & alij nonnulli Mathematici recentiores; moti præcipue nouis cælorum phenomēnis, de quibus quæst. seq.

4 Idem senserunt nonnulli etiam SS. Patres, qui dum negant, cælum vna cum astris moueri, videntur plane ipsum etiam sydereum cælum, seu firmamentum liquidum existimasse. In his Iustino ad quæst. 39. Orthodoxorum: *Qui sit*, inquit, *vt ij qui hac dicunt, vere dicant; cum astra non in cælo, sed infra cælum ferantur? si ea in cælo esse dicimus, quomodo vim actionemque mouendi habent, cum caeleste corpus sit immobile? si vero vna cum cælo astra mouentur, quid causa est, quin fabula vera sit, quæ cælum sphericum appellat? Vbi tamen vides, quousq; huius sententiæ præiudicio progressus fuerit vir alioqui doctissim⁹, nimirum vt & astra in cælo moueri negaret, & cælum sphericum esse, fabulam existimaret, quod postremum etiam in pluribus alijs Patribus inferius adducendis obseruare licet.*

5 Cum Iustino sensit Eusebius Emisens⁹ in catena Lipomani in cap. 1. Gen. de opere quarti diei. *Queritur*, inquit, *utrum luminaria ac stelle infra cælum distantia cursum peragant, an calofixa sint, an veluti viatores in calouer faciant? Ac si quidem dixerint, infra cælum currere, audiant Homerum, apud quem sol è stuentis Oceani ad medium cælum ascendit, dein de cursu confecto occidit: Neque item calo fixa dici possunt; ea enim ratione alterum altero velocius non esset, quod tamen adeo perspicuum est, vt negari non possit. Sacra ergo ac diuina scriptura testatur, cælum firmum atque immobile esse, solem vero ac lunam in cælo moueri, ac cursum suum peragere. Nam in Iosue dictum est; sol & luna steterunt; non ait, cælum mouens lunam, aut solem, steterunt. Item ab Ezechia dictum est, sol retrocedat; non ait, cælum mouens solem retrocedat.*

6 Et clarius Gregorius Nyssenus in Hexaem. [Sed ad continuationem, inquit, commentatio-

nis, & explicationis rursus progrediamur, quomodo posteaquam ignis supremum sensibilis naturæ terminū semel ambiuisset ac lustrasset, consequenter firmamentum factum sit, quod confinium superarum ac inferarum aquarū esse dicit. Nam ego corpus quidem densum & spissum, solidum, resistens, ac durum, siue ex quatuor illis vnum; siue etiam aliquod aliud prater hæc, quemadmodum externis Philosophis visum est, nolum circa firmamentum arbitror spectari; sed extremitatem sensibilis naturæ, quam natura ignis irrequieta semperq; se mouēte vt illustrat & ambit, eam à scriptura firmamentum dici; comparatione sempiternæ, incorporeæ, tactumq; effugientis proprietatis. Quis enim ignorat, quod quidquid solidum ac firmum est, per quamdam duriciem profus densatum & consolidatum sit; atque quod densum & durum est, à qualitate ponderis & grauitatis vacuū ac purū non est. Quod autem graue est, ad supera ferri natura non potest, Atqui super omnem sensibilem creaturam firmamentū est. Non igitur aliquid crassum & corporeum circa ipsum putare esse consequentia sermonis dat, sed vt dictum est, comparatione cum eo, quod cogitatione & mente percipitur, & incorporeum est, quidquid sensibilis generis est solidum dicitur, etiam si naturali tenuitate effugiat animaduersionem & visum. Quocirca consequenter quidquid ambitu ignis comprehensum est, (Comprehensa autem extrema ora materialis naturæ, quæ semel proprio quodam termino circumscripta est) Firmamentum quidem, propter materialem naturam, comparatione superiorum appellatum est; cælum autem ei impositum est nomen, quemadmodum etiam luci nomen dici, item tenebris noctis nomen imposit.

7 Adhæc Chrysofomus stellas item solem, non cælum moueri asserens, homil. 6. in Genes. *Posuit illas* (stellas inquit) *in firmamento cali. Quid est posuit? nunquid quasi diceret aliquis, fixit? Absit; videmus enim ipsas vnicuique temporis momento magnum transire spatium, & nunquam in vno loco stare, sed suum quem illis Dominus præcepit cursum perficere. Et homil. 14. in epist. ad Hebræos: Quod fixit DEVS, & non homo; vbi sunt qui dicunt moueri cælum? vbi sunt, qui pronunciant id esse sphericum? Vtraque enim hæc sunt ablata. Et homil. 12. ad populum Antiochenum: DEVS mundum effecit, neque totum immobilem dimittens, neque totum iubens moueri; sed cælum quidem immortum permansit sicut Propheta inquit; Qui statuit cælum tanquam testudinis, & extendit ipsum tanquam tentorium super terram. Sol vero cum reliquis sideribus quorundam circumuoluntur.*

8 Item Lactantius lib. 3. de falsa sapientia capite 24. cum Antipodas cælumque sphericum negat, ita contra Philosophos disserit: [Quæ igitur illos ad Antipodas ratio perduxit? Videbant syderū cursu in occasum meantiū, solē atq; lunā in eandē partē semper occidere, atq; oriri semper ab eadē. Cum autem non perspicerent, quæ machinatio cursu eorū temparet, nec quomodo ab occasu ad orientē remearent, cælū autē ipsum in

omnes partes putarent esse de uxum, quod sic videri propter immensam latitudinem necesse est, existimauerunt, rotundum esse mundum, sicut pilam; & ex motu siderum opinati sunt cœlum volui; sic astra solemque, cum occiderint, volubilitate ipsa mundi ad ortum referri. Itaque æthereos orbis fabricati sunt, quasi ad figuram mundi, eosque cœlarunt portentosis quibusdam simulachris, quæ astra esse dicerent.]

Idem significat Procopius in Genes. c. 2. *Quæstio nunc uisitur*, inquit, *an illa luminaria cœlo fixa circumstantur; vel cœlo stabili & immobili manente, suas reuolutiones absoluant &c.* *Et mihi videtur, incedunt (luminaria) per cœli superficiem, lucem ad nos porrigentia vniuersam.* Non enim frustra habet Scriptura; *Posuit Deus ea in firmamento.* Nec intelligenda est, *ut quidam volunt, dictio, Posuit, pro Fixit.* Quapropter *IESVS* filius *Nauæ* exclamat, *Stet sol: nec dixit, stet cœlum, quod ipsum mouet.*

Idem significare videtur Diodorus Tarsensis, ut in catena Lipomani habetur; verba eius sunt: [Nemo igitur cum audierit, Et posuit ea in firmamento cœli, existimet solem, ac lunam, & stellas in cœlo fixas, gentile dogma in Ecclesiam inducens; neque cœlum moueri. Neque enim cū dictum est, & posuit Adam in Paradiso, Adam ibi fixisse credendum est; sed ut ibi vitam suam transigeret. Quare intelligendum est, quemadmodū homines in terra, ita luminaria in cœlo posita esse, supernum illud iter peragentia. Vbi nonnullis videtur hic author contrariam sententiā tanquā gentile dogma detestari.]

Denique non minus grauitur eandem sententiam tradere videtur Philastrius in suo catalogo Hæresion, ubi ita loquitur: *Est hæresis, quæ stellas infixas putat esse in cœlum, non de thesauro, locisque absconditis, atque à DEO dispositis in vespertinum iussu diuino repente procedere, statimque horum suo lumine cursum ministeriumque indictum, agnoscere. Quod contrarium, alicuiusque Catholica fidei inuenitur, si ita quis senserit, magisque pagana vanitatis, & Philosophorum inanæ sententiæ, quam Christiana scientia habere consortium demonstrabitur.* Hi igitur omnes, eo ipso, quod cœlo immoto, stellas in eo libere, tanquam aus in aère, moueri indicant, cœlum sydereum liquidum seu molle constituisse videtur.

Adijci his posse videantur alicui Basilii homil. 1. Hexaem. & qui cum hac in re sequi solet. Ambrosius lib. 1. Hexaem. cap. 6. qui disertè scribunt, *cæli naturam tenuem esse, & subtilem, non solidā.* Sed isti ad propositum non pertinent; loquuntur enim de cœlo, quod, & quale fuit in principio creatum: ipsum autem firmamentum, siue cœlum sydereum, aperte docent esse solidum, ut inferius patebit.

Citant etiam nonnulli, plures alios Patres; ut primum omnes eos, qui cœlum eiusdem naturæ cum elementis, non tamen terra, faciunt. Sed plane immerito: nam ex his ipsis plerique cœlum glaciæ, aut crystallo, uti putant, ex aquis consolidatæ, comparant, ut infra patebit, & vidimus quod 2. dub. 4. Illi etiam, qui igneæ naturæ esse astra docuerunt, non omnes ideò ea liquida & fluxa

corpora fecerunt; ut videre est in Anaxagora, qui solem docuit esse candentem laminam; sed nec Mathematici hodie, qui astra cœloque elementaris naturæ faciunt, astra fluxa esse corpora & liquida facile dixerint. Denique si ita argumentari licet, nec pisces nec aues, cum ex aquis producta sint, solida corpora erunt. Citatur etiam Hieronymus in illud Isai. 51. *Cæli sicut sumus liquecent; sed expresse loquitur de conditione cœlorum in fine mundi: ac proinde hic ipse locus tam scripturæ, quam S. Hieronymi, præsentis cœlorum liquiditatis fortiter aduersatur, ut inferius dicitur, &c.* Citatur etiam Beda, lib. 2. de elem. Phil. in princip. Sed qui oppositum expresse docet, ut inferius dicemus. Neque in obiecto loco plus dicit, quam stellas non esse ita (forte quasi extrinseco nexu) in cœlo infixas, ut gemmæ in auro: cum tamen ibidem stellas cum mundo, adeoque cœlo moueri fateatur.

Rationes autem pro hac sententiâ habere possunt. Primo quia in scriptura motus, tam diurnus, quā aëneus, ubique aëtris siue stellis, non autē cœlis ascribitur. Vide Ecclesiast. 1. Plat. 18. &c. Secundo singulare est illud, quod eodem Psal. 18. v. 7. de sole dicitur. *Ascendit cœlo egrediens, & occidit in oriente, & rediens ad summum eius.* Quæ verba significare videntur, cœlum ipsum non deferre solem, sed imotum consistere; atque à summitate eius egredi solem, & rursum ad summum redire.

Tertio ratio etiam Physica adduci potest, Tum quia si cœlum solidum esset, densum quoque & durum esset; omne autem durum & densum est graue, ut ratio cinantem vidimus Nyssemum. Tum quia sic non tantum facilius ac planius varius aërorum motus explicatur; sed etiam vitatur inexplicabilis propemodum illa tot eccentricorum & epicyclorum, adeoque tot entium minime necessaria multiplicatio: præterquam quod illa vniuersalis cœli vndique æquabiliter expansi facies, multo elegantior, ac tam perfecto corpori conuenientior videri potest. Accedunt multa noua in cœli phenomena; quæ prorsus conuincere videntur, cœlos esse liquidos, de quare duferqueti.

Secundā sententiā media est, stellas quidem errantes suo cœlo solide infixas; errantes autem, siue planetas, absque illo alio corpore solido deferente, in æthere, vel ut liquido corpore libere vagari. Hæc sententiā expresse nullus, quod equidem sciam, veterum Patrum aut Philosophorum defendit. Innuere tamen videntur illi, qui docent stellas errantes in firmamento fixas esse, planetas autē vario motu in æthere vagari. Quod quidē tradit Iunilius seu Beda in Hexaemeron.

In eundem sensum loquitur Isidorus lib. 3. Etymolog. cap. 49. *Solem, inquit, per se ipsum moueri, non cum mundo verti dicunt. Nam si fixus cœlo maneret, omnes dies ac noctes æquales existerent: sed cū alio loco eras occasurum, alio occidisse hesternum videmus, apparet, eum per se ipsum moueri, non cum mundo verti.*

Item Richardus Victorinus l. 2. except. cap. 7. *Quætra die, inquit, fecit luminaria, quæ in firmamento probantur esse fixa; exceptis septem planetis, quorum ista sunt nomina; Luna, Venus, Mercurius, Sol, Mars, Iupiter, Saturnus.* Illorumque eundem ordinem.

Item Anselmus Cantuariensis lib. 1. de imag.

mundi cap. 24. [Ignis qui quartum elementum. conscribitur, quasi non gignens dicitur: à luna. vsque ad firmamentum extenditur. Is tantum est aere subtilior; quantum aer aqua tenuior, aqua terrâ rarior. Hic etiam æther, quasi purus aer dicitur, splendore perpetuo lætatur. De hoc Angeli corpora sumunt; cum ad homines missi veniunt. In hoc septem stellæ singulis circulis contra mundum feruntur, & ob vagum cursum, planetæ, id est, erraticæ dicuntur. Hæ immensa celeritate firmamenti ab oriente in occidentem raptantur, tamen naturali cursu contra mundum ire comprobantur; sicut mæca in rota molendini.]

Idem Hugo Carenensis in Postillis, ex sua, an aliorum sententia? *Erant, inquit, luminaria, id est, sol, luna, & stellæ. Stella sunt in firmamento fixæ secundum quosdam, vel prope ipsum: secundum alios sol, & luna, & ceteri planetae sub stellis, in æthere.*

19 Sed reuera auctores isti plus non dicunt, quam quod omnes farentur, habetas hoc à stellis fixis differre, quod nec eundem inter se motum habeant; nec adeo vni etiam alicui sphaeræ omnes; imò nec singuli suæ sphaeræ immobiliter infixæ hærent; interim singulos habere propriam sphaeram, eidemque, aut epicyclo sphaeræ, infixos esse, non negant. Imò Iunilius, Hugo Carenensis aperte defendunt, firmamentum, adeoque cælum omne sydereum, esse solidum; vt inferius patebit: Anselmus vero cælum planetarum à firmamento distinguens, in ipsis citatis antea verbis, eum asserit, *Planetæ singulis circulis contra mundum ferri, & firmamenti celeritate raptari, solidos saltem circulos in cælo planetarum agnosce.*

20 Apertius eandem sententiam indicat Dionysius Carthusianus enarratione in Genes. 12. [Hic sumitur, inquit, firmamentum pro cælo stellato, seu sphaera octava, nisi forte per stellæ intelligantur non solum stellæ, quæ dicuntur fixæ in firmamento, sed & alij quinque planetæ. Denique stellæ, quæ sunt in sphaera octava, secundum Aristotelem, & eum sequentes, sunt fixæ in ipsa, nec habent proprium motum; sed motu sui orbis mouentur, suntque de natura eiusdem orbis, & unaquæque est densior pars ipsius. Vnde dispositæ sūt ad suscipiendum lumen præclarior, quam ceteræ orbis partes. Planetæ vero dicuntur stellæ erraticæ, aut non fixæ in proprijs sphaeris, sed proprium motum habentes.] Sed nec iste plus dicit, quàm planetas non adeo infixos proprijs sphaeris, quin proprium nihilominus, & ab ijs diuersum in suis epicyclis motum habeant. Accedit, quod Autor iste Aristotelis hac in re sectatorem se profitetur.

21 Verum quicquid sit de antiquis scriptoribus, in eam tamen sententiam, quod cælum planetarum sit liquidum; stellarum autem fixarum cælum sit solidum, multum inclinant recentiores quidam Astronomi, propter nouas obseruationes ac phænomena, quæ soliditatem impugnare videntur, at soliditati ipsius, vti vocant, firmamenti, seu cæli stellarum inerrantium, minime aduersantur: putantque; hæc ratione se satisfacere & scripturæ, & SS. Patribus, qui satis aperte soliditatem firmamenti adstruunt; vt dicitur.

Tertia sententia eadem media est, cælum non esse quidem ita liquidum, & fluxum; vt est aer, vel aqua, nec tamen ita etiam solidum, & durum, vt est ferrum aut crystallus; sed esse aliquid consistens; vnumque corpus continuum, tamen ex pluribus orbibus constans, atque ita molle ac cessile, vt vna eius pars certo & stato cursu moueri, altera quiescente; aut in diuersam etiam ab altera partem moueri possit. Ita docet Bonauentura in 2. distinct. 14. part. 2. art. 1. quæstion. 1. [Notandum, inquit, quod secundum communem opinionem loquentium circa hanc materiam, sive naturalium, sive Mathematicorum, luminaria locentur in diuersis orbibus; hæc autem distinctio sive diuersitas orbium secundum melius intelligentes non venit ex distinctione formarum, sicut distinguuntur aer & aqua; nec venit ex discontinuatione superficiæ, sicut distinguitur lapis à lapide, sed venit ex diuersitate motuum: diuersitas autem motuum non tollit continuitatem in eo, quod est subtile, & ad motum habile: sicut manifestè apparet in aqua, quando secundum diuersas suas partes ad diuersas mouetur positiones; & similiter in aere; ex hoc tamen non discontinuatur. Secundum hanc igitur positionem dicendum est, luminaria cæli posita esse in pluribus orbibus, in corpore tamen vno continuo, quod scriptura vocat nomine firmamenti: & ideo dicit, omnia luminaria posita esse in firmamento cæli.] Sed præterquam quod intelligi nullo modo posse videtur, vt sint plures re ipsa orbis cælestes, & tamen inter se re ipsa discontinui non sint, pugnant contra hanc sententiam omnia, quæ pro cæli soliditate inferius dicentur.

23 Quare etiam Dionysius Carthusianus in 2. distinct. 14. quæst. 3. cum eam Bonauentura sententiam retulisset, mox ex sua sententia subiungit: *Contra huius opinionem præsertim obijciunt, quod inuisibilis auctoritate scripturæ canonicæ, cæli solidissimi sunt quasi erefusi; propter quod vnum est idem cælum in diuersis partibus suis non videtur sic posse moueri contrarijs motibus, instar aquæ & aeris, seu consimilium subtilium, mollium, ac diuisibilium corporum.* Quomodo autem idem Bonauentura Physicorum iudicium in his rebus anteponat Mathematicorum opinionationibus, non contra, dicitur quæst. seq.

24 Quarta sententia est, cælum omne sydereum, tam stellarum errantium, quam inerrantium, esse solidum plane & firmum. Ita sentiunt ex scriptoribus in primis Aristoteles lib. 2. de cælo à text. 43. vsque ad 52. item Iosephus antiquit. lib. 1. capiti. 1. item ex parte Plato in Timæo superius citatus, & apud Eusebium de præparat. Euang. lib. 1. cap. 16. dum circulos saltem solidos; non minus fere quam sphaeras, nouis Tychonis & quorundam Astronomorum hypothesibus repugnantes, cælis tribuit: locum inferius adducemus. Huc spectat meo iudicio etiam Ptolomæus; vt cunctum Dionysius Carthusianus loco citato, & vt apparet S. Thomas q. 70. a. 1. ad 3. (qui tamen potius alio sensu videtur locutus, quem dub. seq. ex S. Bonauentura referemus) vt & recentiores nonnulli Astronomi, oppositâ Platoni, atque etiâ Ptolomæo sententiâ attribuant; quasi hic simplices tantum

circulos posuerit; quales Geometria suis obseruatis applicat; cum tamen Prolomæus li. 1. Almagesti cap. 1. (si versioni eius latine fides habenda, quam mihi solam hæcenus videre contigit) præter spheram fixarum, aperte septem planetarum sphas agnoscat, earumque inter se ordinē constituat; supponēs utique, easdem sphas esse corpora solida siue dura, & inter se reipsa distincta; alioqui non sphas, sed circulos, uti coloros; æquatores &c. dicimus, indigitare debuisset &c. Idem videre est apud Proclum Astronomicarum hypotypos. cap. 1. & sequentibus, ubi aperte etiā orbis diuersos planetarum, cum epicyclis & eccentricis distinguit.

25 Eandem sententiam tradit Philo lib. de Gigantibus, ubi ait: [Cœlestes orbis habent motus inter se contrarios, quorum alter dextrorsum fertur fixa sidera, alter sinistrorsum erratica. Sed extim⁹ ille orbis fixarū stellarum vnus est, qui ab oriente ad occidentē voluitur: interiores autē septē, erraticarum videlicet; quorum cursus simul coactus, & volūtarius duos mot⁹ habet inter se cōtrarios.] Ex scriptoribus Ecclesiasticis idem sentiunt primum illi, qui vtriusque generis stellas pluribus orbibus, seu spheris infixas, vna cū illis circumuolui docent. In his est Dionysius lib. de diuin. nominibus c. 4. citatus q. 5. ubi aperte ipsum etiam cœlum vna cura astris localiter mouerit asserit.

26 Idem ex Moyse & Platonis sententia, docet Eusebius cit. l. 11. c. 16. [Rursum cum Moyse solem, & lunam, & ceteras stellas à Deo productas ostendit, Et dixit Deus, inquit, Fiant luminaria in firmamento cœli, & sint in signa, & in tempora, dies & annos. Et fecit Deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento cœli, & stellas: Similiter Plato quoq; dicit, à verbo & mente diuina solē & lunam, & alias quinque stellas cognominatas erraticas, ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora Deus fecit, & posuit in circulis. Et infra: Deinde cum Moyse in firmamento positas stellas dixerit, eadem voce Plato vsus, In circulis posuit, inquit.] Constat autem ita in circulis positas à Platone stellas, ut hæc simul cum illis mouerentur. Idem etiam ex Lino refert Eusebius li. 13. cap. 7. cum ita canit:

Vnde etiam cœlum stellis errantibus aptum voluitur, & circulis totidē circum vndiq; fertur.

27 Sed & Basilius Hexæmeron Homil. 3. hanc saltem aliorum cōmānem sententiam non videt; sed tanquam verosimilem refert, cum ait: [Neque hæc aliquando minore fide credi par est; quā quæ credimus, septem esse orbis, in quibus stellæ septem fere omnium consono ore prædicantur, suum peragere cursum; quos quidem cœlos ita asserunt concinne inferi vnū alteri, quemadmodum si cadi aut vascula in sese inserta sint.]

Item Ambrosius eundem secutus l. 2. Hexæm. cap. 2. [Quem imitantes, inquit, Philosophi, septem stellarum solis & lunæ globorum consonum ortum introduxerunt; quorum orbibus, vel potius globis, connexa memorant omnia, quos sibi inhxos, & velut insertos versari retro, & contrario ceteris motu arbitrantur.]

Idem sententiæ videtur Hieronymus in Epist. ad

Ephel. lib. 2. c. 3. ubi ait: *Quoniam à plerisque iuxta Ecclesiastæ cœlum affirmatur rotundum, & in sphaera modum volui, nulla autem rotunditas latitudinem & longitudinem habet, altitudinem, & profundum, sed ex omnibus partibus coequalis est, &c.*

Idem docet Augustinus, seu quisquis est auctor libri de prædestinat. Dei: 1. ubi ait: *Prædestinauit insuper (Deus) ut cœlum semper volueretur, terra immobilis circumuoluenti cœlo loco centri haberetur.*

28 Eandem sententiam refert, nec improbat Damascenus l. 2. Fid. Orthod. c. 6. ubi ait: [Forinsecus autē omnium in ambitu esse cœlū, quod & astruit circulariter agitari, & constringere quæ infra sunt, & sic omnia manere firma & indecidua; septem enim ferunt esse cœli zonas circulosque, & alterum altero esse tenuiorem, ipsumque (cœlum) esse tenuissimæ naturæ tanquam fumū, & in vnoquoque circulo vnū esse planetarū.] Vbi tamen cū cœlum planetarum dicat esse tenuissimæ naturæ, tanquam fumum, videtur solidos tantum circulos planetis, non integras sphas tribuere. Quod ipsum ibidem, etiam alijs verbis indicat, cum ait: [Si autem septem circulos septē cœlos suscipere volueris, nihil in ratione veritatis offenditur.]

29 Deinde vero eandem cœlorum soliditatem ex Patribus multo apertius tradunt illi, qui docent, cœlū siderē, seu firmamentū, esse corpus solidū, & instar crystalli seu glaciei concretū ac induratū; aquas superiores ferre, detinere &c. Quæ cōmūnis semper & certa SS. Patrum sententia fuit; ut ex his testimonijs liquet. Clemens Papa lib. Recognitiōnum 5. ex persona S. Petri: [Iam vero, inquit, aqua, quæ erat intra mūdū, in medio primi illi⁹ cœli terræque spatio, quasi gelu concreta, & crystallo solidata distenditur, & huiusmodi firmamento velut intercluduntur media cœli ac terræ spatia, idque firmamentum cœlum Conditor appellauit; antiquioris illius (cœli) vocabulo nuncupatum.]

30 Idem significat Origenes homil. 1. in Genes. [Cum iam antea Deus fecisset cœlum, hunc firmamentum facit. Fecit enim cœlum prius, de quo dicit, cœlū mihi sedes est. Post illud autem firmamentum facit, id est, corporeum cœlum. Omne enim corpus firmum est sine dubio, & solidum; & hoc est, quod diuidit, inter aquam, quæ est super cœlum, & aquam, quæ est sub cœlo.] Vbi Origenes corpus strictè accipere videtur, pro corpore stereometrico, siue pro eo, quod tactum terminare, ac ei resistere, manibusq; prensari potest; cum è contrario etiam in scriptura ventus dicatur spiritus. In quem sensum etiam videtur loqui Eusebius l. 13. de præparat. Euang. c. 6. [In creatione mundi sensibilis solidum cœlum creauit. Solidum porro nihil aliud, quam sensibile est.]

31 Eandem sententiam aperte tradit Basilius homil. 3. Hexæmeron itidem de firmamento loquens: [Nos autem dicimus; cū Nomen diuersū officiumq; peculiare cœli secundi traditū sit, aliud hoc præter id esse, quod in principio est effectū, solidioris sane naturæ, præcipuū quoq; officium vniuerso subministrans: Et infra. Scriptura sacra nomine firmamenti in ijs rebus, quæ robore viribusque exuperant, uti consuevit, quemadmodum cum dicit, Dominus firmamentum meū

&c. Nam

&c. Nam externi homines, id firmum corpus dicunt, quod quasi solidum est, densum ac plenum, ut à Mathematico corpore distinguerent. Est autem Mathematicum corpus, quod in dimensionibus solis consistit, latitudine inquam, longitudine, & profunditate. Firmum autem solidumque, quod cum dimensionibus & reniti resistereque potest. Scriptura autem sacra, quod perrobustum est, neque cedit, id omne firmamentum dicere consuevit; atque adeo ut & in aëre addensato] (qui tamen non cedat, ut mox declaratur) [hac ipsa voce plerumque uti videatur: veluti cum dicit, Qui tonitruum firmat. Soliditatem enim & resistantiam eius spiritus] (qua videlicet nulli plane corpori cedit) [qui in nubium concavis finibus includitur, &c. firmitudinem tonitruum scriptura nuncupavit. Igitur & hic etiam pro quadam firma solidaque natura, ad detinendas aquas, ac coercendas idonea, quæ suapte natura dilabuntur perfacileque dissoluntur, hæc à scriptura vocem allatam esse arbitramur.] Ex quibus omnibus evidens est, ex sententia S. Basilij, firmamentum esse corpus ita solidum, ut non cedat, sed renitatur & resistat tangenti.

32 Ambrosius eundem secutus lib. 2. Hexaem. *Sed movet nos, inquit, quia est nomen aliud (firmamenti) significatur, & species solidior, & causa discernitur, & persona cooperantis adiungitur. Sic enim scriptum est, Et discrete Deus inter medium aquarum, quæ erat sub firmamento, & inter medium aquarum, quæ erat super firmamentum.*

Et rursum ibidem cap. 2. *Si naturam Elementorum consideres, quomodo inter aquas solidatum est firmamentum? Illa profuunt, istud constringitur; illa currunt, hoc manet.*

Et cap. 4. [Videtur supra generaliter dixisse, In principio cælum factum, ut omnem cælestis creaturæ fabricam comprehenderet; hic autem specialem firmamenti huius exterioris soliditatem, quod dicitur cæli firmamentum: Sicut legimus in hymno prophetico, Benedictus es in firmamento cæli. Nam cælum quod ἑσπερος græcè dicitur, latine quia impressa stellarum lumina velut signa habeat, tanquam cælatum appellatur, sicut argentum, quod signis eminentibus refulget, cælatum dicimus: ἑσπερος autem ἀπὸ τοῦ ἑσπεῖον dicitur, quod videatur.]

33 Chrysostomus in catena Lipomani lect. 4. *Præcepto Domini productum est firmamentum, separationem aquarum faciens, quod valeat alias sub se continere, alias vero in connexo suo ferre. Non ferret autem, si solidum non esset. Desumptus est hic locus ex homil. 4. Chrysostomi in Genesis, ubi etiam prius præmiserat: Quid est firmamentum? Quasi quis dicat humanâ linguâ: Fiat paries quidam est interstitium in medio dividens, & separationem faciens. Ita Chrysostomus; qui tamen cuius materiæ sit hic paries, non vult definire.*

Hieronymus in epistola ad Oceanum: [Inter cælum & terram medium extruitur firmamentum, & iuxta Hebraici sermonis etymologiam, cælum, id est Samaim, ex aquis sortitur vocabulum; & aquæ quæ super cælos sunt, in laudes Dei separantur. Vnde & in Ezechiele Prophetâ, Chrysellum super Cherubin videtur ex-

tensum, id est compacta & densiores aquæ.]

Theodoretus quæstio. in Genes. 11. [Fiat firmamentum in medio aquarum, quod per medium separet aquas ab aquis: sic enim ab ipsa re cæli sortiti sunt appellationem. Siquidem cum ex aquarum fluida substantia compositum sit, & natura fluida condensata, & consolidata fuerit, firmamentum nominatum est.] Lipomanus in catena lect. 4. ita hæc verba refert. [Quoniam quidem cælum ex fluxa aquarum natura constitit, & quæ prius liquabilis esset natura, solidissima est effecta, ea de causa firmamentum est appellatum.]

Cyrrillus Hierosolymitanus Catech. 9. *Quid enim habent, quod accusent in hoc maximo Dei officio, qui super se positi debent insistentes calorum magnitudinem: qui adorare debent constituentem tanquam fornacem cælum, & ex fluxa aquarum natura, indeficientem cæli naturam fabricantem? Dixit enim DEVS, Fiat firmamentum in medio aquarum: semel dixit DEVS & permanet, nec deinceps cecidit. Audis cælum tanquam fornacem constitutum, & fluxæ naturæ aquarum oppositum: esto interim iuxta Cyrrillum, cælum ex aquis elementaribus sit compositum.*

Eucherius lib. 1. in Genes. *Fiat firmamentum, Firmamenti nomine cælum significavit, pro eo, quod fortiter & firme compositum est.*

Inulius apud Lipomanum in Hexaem. Non solum refert & approbat verba Clementis superius allata, sed insuper etiam addit: [In medio ergo aquarum firmamentum esse constat lydereum cælum. Neque aliquid prohibet, ut & de aquis factum esse credatur. Quæ enim crystallini lapidis firmitas, quæ sit perspicuitas ac puritas nominis; quem de aquarum congregatione certum est esse procreatum. Quid obstat credi, quod idem dispositor naturarum, in firmamentum cæli substantiam solidaret aquarum?]

Gennadius in catena Lipomani. *Firmamentum itaque ex ipsius Dei officio appellavit, eo quod cum primo lenta, fluxa, solubilisq; natura esset, solidam quod minime mobilem constipationem accepit.*

Claudius Marius Victorinus comment. in Gen. 1. 1.

Quoniam se firmissima moles

fluctibus & medijs concreto corpore cedens

Excubuit, ac late duro solidata rigore

Diuisas suspendit aquas.

36 Anastasius Synaita comment. in Hexaem. lib. 2. *Qui enim ex aquis firmavit cælum, & super aquas suspendit terram, poterat & sine aqua, indissolubile custodire firmamentum, etiam ex igne solis.*

Oecumenius in 2. Petri capit. 4. [Et quid est, quod nesciunt, quod quemadmodum in diluio erant cæli ex aqua, iuxta mundi creatione à Mose narratam (ipse enim ait, Deum præcepisse, ut fieret firmamentum in medio aquarum, hoc est, firmior aquarum substantia) ita & terra ex aquis apparuit iussu conditoris, quæ etiam in illis primum demersa erat? Et quemadmodum cælo & terra ex aquis constitutis, diluuium inopinato superuenit; ita & nunc statutum est, ut per ignem fiat vniuersi corruptio, cum quo impij quoque peribunt.]

Seuerianus in Hexaem. apud Lipomanum: 37

Hæc

Hæc aqua triginta verbi causa cubitis terram superabat. Dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquarum, nec mora: compacta est in medijs aquis congelatio quædam crystallina: id ipsum cælum est, quod dimidium aquarum secum suspendens reliquum infra reliquit. *Et infra:* Cælum ergo hoc, non illud supremum, sed quod aspectabile est, ex aquis effecit Deus, & ut crystallum fixit. Vide operum virtutem, ut opifice admireris, mediâ aquarû partē supra, mediâ infra esse voluit.]

Acacius ibidem: [Secundum vero, & cœli, & firmamenti nomen accepit. Cœli quidem, quia supra nos est, & prioris cœli vires, atque usum nobis refert. Firmamenti vero, quia ex fluxa aquarum essentia consistit, & fluxa illa ac liquida natura densissima ac solidissima ab opifice Deo effecta est.]

Anselmus Laudunensis in Glossa interlineari: *Aquarum superior pars in modum crystallini lapidis congelata est, inferior in materiam redacta.*

Anselmus Cantuariensis, seu quisquis ille est author, lib. 1. de Imag. Mundi capit. 35. *Superius cælum firmamentum dicitur, eo quod sit inter medias aquas firmamentum; hoc est forma sphericum, naturâ aquarum aqueum, stellis undiq. versim ornatum, ex aquis, instar glaciæ, imo crystalli, solidatum: vnde, & firmamentum appellatur. Et infra: Sunt enim stellæ firmamento infixæ, & non cadunt, eo mira celeritate currente.*

Eandem sententiam expresse tradit Beda in Hexameron ad illa verba [vocalitque Deus firmamentum cælum, &c. Hic nostri, inquit, cœli in quo fixa sunt sydera, creatio describitur; quod in medio constat firmamentum esse aquarum. Nam suppositas ei esse aquas, & ipsi in aère terrisque videmus: superpositas autem, non solû huius scripturæ autoritate, sed & Prophetæ verbis edocemur, qui ait: Extendens cælum sicut pellem, qui tegis in aquis superiora eius. In medio ergo aquarum firmatum esse constat sydereum cælum; neque aliquid prohibet, ut de aquis factû esse credatur. Qui enim crystallini lapidis, quanta firmitas, quæ sit perspicuitas ac puritas nouimus, quæm de aquarum concrectione certum est procreatum, quid obstat credi, quod idem dispositio naturarum in firmamentum cœli substantiam solidarit aquarum? Si quem vero motet, quomodo aquarum natura fluere semper, atque ad ima delabi, super cælum consistere possit, cuius rotunda videtur esse figura: meminerit scripturæ dicentis de Deo, Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum: & intelligat, quia qui infra cælum ligat aquas ad tempus, cum vult, ut non pariter decendant, nullo firmitatis substantiæ crepidine sustentatas, sed vaporibus solummodo nubium retentas, ipse etiam potuit aquas super rotundam cœli spheram, ne vniquam delabantur, non vaporali tenuitate, sed soliditate suspendere glaciali.] Ita Beda; quem locum refert etiam Magister in 2. d. 14. Idem Beda qq. in Genes. & in lib. de sex dierum creatione: [Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum stabilitatis, siue propter intransgressibilitatem superiorû atque inferiorum aquarum.]

Hugo Victorinus Annot. in Genes. cap. 6. *Beda dicit, quod firmamentum sit de aquis solidatis, quasi crystallinus lapis: quod verisimile videtur, cum color eius hoc visibus nostris indicet.*

Hugo Carenfis in Hexaem. apud Lipomanum: *Firmamentum est superficies mundi sensibilis, ex aquis congelatis, in crystallum, ut dicunt, alia omnia simplicia continens, ad similitudinem testa oui.*

Petrus Comestor, seu Magister Scholasticæ historiæ cap. 4. [Fecit ergo ea die Deus firmamentum in medio aquarum, id est, quandam exteriorum mundi superficiem ex aquis congelatis ad instar crystalli consolidatam & perlucidam, intra se cetera sensibilia continentem, ad imaginem teste, quæ in ovo est: & in eo fixa sunt sydera, &c. Et dicitur firmamentum, non tantû propter sui soliditatem: sed quia terminus est aquarum, quæ super ipsum sunt, firmus & intransgressibilis.]

Glossa ordinaria: *In medio ergo firmamentum est sydereum cælum, quod de aquis factum esse credi potest. Crystallus enim lapis, cuius magna firmitas, magna perspicuitas, de aquis factus est.*

Idem supponit Guilielmus Parisiensis lib. de vniuerso parte 1. Item Dionysius Carthusianus in 2. dist. 14. quæstion. 3. ait, *inviolabile auctoritate scripturæ canonice cæles solidissimos, quasi ere fusos, ut supra retulimus.*

Idem supponit S. P. N. IGNATIUS in epist. de obedientia, cum ait: [Nam ut in corporibus globisque celestibus, ut alius alium afficiat, moueatque, requiritur, ut certa quadam conuenientia, & ordine inferior orbis superiori subijciatur; sic in hominibus, cum alter alterius auctoritate, mouetur; quod per obedientiam fit, oportet, ut is, qui ab alterius nutu pendet, subseruiat & obsecundet, ut virtus ab imperante ad eum deriuetur & influat.]

Idem indicat Magister sent. lib. 2. dist. 14. dum relatum Bedæ sententiam refert, & in eadem acquiescit; licet postea S. Augustini diuersas sententias referens, cum eo dubitare, ac in medio perplexus hæere videatur. Idem constanter docet Sanctus Thomas 2. d. 14. & 1. part. quæst. 68. a. 2. & Scholastici omnes (excepto Bonauentura, ut dictum) tam veteres quam recentiores ibidem, cum commentatoribus in scripturam; in quibus speciatim Lipomanus in catena, Vielmus in Genes. sect. 14. Pererius lib. 2. q. 9. Martinus Delrius in Genes. cap. 1. n. 36.

Item Augustinus Steuchus in Cosmopœia, & suam, & antiquorum sententiam hac de re proponens, ait: [Hinc Græcorum & Latinorum, quin & Hebræorum plures, non dubitarunt totam cœli compagem dicere quasi solidissimam crystallum, concretam firmatamque ex aquis, ut gemmæ (si parua licet componere magnis) pretiosique lapilli; & has esse aquas supercælestes. Nihil certe de aquis illis, si sunt, dici poterat probabilius. Nos autem non quidem hæc inficientes, quæ a doctissimis hominû iudicijs magno cōsensu comprobata sunt, à quibus & in adnotationibus nō dissensimus; sed quia videre visum sumus quiddam aliud sentire scripturas his de aquis, testimonia & rationes in aliam sententiam, in medium proferentes.]

Primum afferentes, fieri posse, cœlum ut crystallinum sit, & aqueum, idque magis affirmari quàm negari à Philosophia diuina, eamque nos sequi sententiam; aquas autem istas esse aliud prorsus ab hoc ipso.]

42 Denique Afcanius Martinengus tom. 2. in illa verba Genes. *Et posuit eam DEVS in firmamento cali,* pag. 1018. aduersus eos, qui dicunt, cœlos esse liquidos; ita denique concludit: [Hoc abnuunt Peripatetici, & cum ipsis Diuus Thomas, & Scholasticorum ingens acies, qui ex quinta quadam essentia; eaque incorruptibili constare edocent. Negant quoque Platonici, qui ex summatibus elementorum cœlum, ut corpus solidum, coactum perhibent. Inficiantur Patres illi, qui ex glacie concretum autumant, Diuus Petrus, Genadius, Hippolytus, Theodoretus, Beda, Hugo, Petrus Comestor, Guilielmus, Seuerianus, & Acacius ipse; qui etsi cœlum semisphæricum existimauit, attamen ut crystallum concretum tradunt. Abnuunt & illi, qui ipsum, ignoto constitutionis genere constatum arbitrantur, Basilius, Ambrosius, Damascenus. Abnuunt dignitas ipsa corporis celestis, quæ cum sit præstantissima, aëris ac aquæ labilitati, vix comparari potest. Abnuunt ipsa eiusdem natura: nam cū cœlum sit, si nō incorruptibile, saltē difficiliter alterabile, ac omnibus corporibus elementatis præstantius, soliditas, nō mollicies ei magis competere videtur. Sed quod adhuc magis vrget, abnuunt & scripturæ. Iob namq; cœlos tanquam æs fusos dixit &c. Cœlum immobile esse nō posse, contrariorum motuū ratio euidentissime demonstrat: Constituendū itaq; est hoc axioma, cœlum ut æs fustum, impenetrabile, & sphæricum esse, nec immotum consistere &c.] Ita ipse.

43 Inter has vero sententias, ita medius incesit Augustinus, ut nulli constanter adherere videretur. Sic enim scribit lib. 2. de Genes. ad literam. cap. 10. [Hoc sane nouerint, nec nomen firmamenti cogere, ut stare cœlum putemus; firmamentum enim non propter stationem, sed propter firmitatem; aut propter intransgressibilem terminū superiorum ac inferiorū aquarum, vocatum intelligere licet. Nec si veritas cœlum stare persuaserit, impediri nos circuitu syderum, ne hoc intelligere possimus: & ab ipsis quippe, qui hoc curiosissime & ociosissime quærunt, inuentum est, etiam cœlo non moto, si sola sydera verterentur, fieri potuissent omnia, quæ in ipsis syderum conuersionibus animaduersa atque comprehensa sunt.] Ita Augustinus; qui tamen quia firmamentum à firmitate & intransgressibili termino dictū indicat, solidum potius, quam liquidum esse firmamentum existimare videtur. Nostra vero sententia sequentibus assertionibus continetur.

44 Assertio I. Cœlum seu corpus cœleste sua natura non est corpus solidum, sed liquidum. Ita expresse docet Gregorius Nyssenus in Hexaem. supra, pro prima sententia relatus; qui de ipso etiam firmamento loquens, diserte negat, esse corpus solidum, resistens, ac durum; siue ex quatuor elementis compositum; siue alterius naturæ esse dicatur: dici tamen firmamentum respectu naturæ spiritualis & incorporeæ; quia cœlum illud

corporeum ac sensibile est. Idem tradunt alij Patres, qui re ipsa nunc firmamentum alioqui solidum ac resistens durumque corpus esse affirmant. Speciatim Basilius Homil. 1. Hexaem. vbi ait: *De substantia cali satis faciunt ea nobis, quæ ab Isaiâ Prophetâ sunt dicta, qui vulgaribus verbis idoneum de ipsius naturæ sensum nobis aperuit, cum dixit: Qui firmavit cœlum quasi fumum: id est, qui tenuem naturam, non solidam, neq; crassam, ad constituendam cali substantiam fecit.* Vbi tamen quidem citatum ex Isaiâ testimonium parum ad propositum facit: Nostra enim lectio habet: *Isaiæ 40. y. 22. Qui extendit velut nihil cœlos, hoc est facillime & sine labore.*

Basilius, uti solet, sequitur Ambrosius lib. 1. Hexaemeron cap. 6. vbi ait: *De qualitate & substantia cali, satis est ea promere, quæ in Isaiâ scriptis reperimus: qui mediocribus & vñsatis sermonibus qualitatem naturæ celestis expressit, dicens, quod firmamentum cali sicut fumum: subtilem eius naturam, nec solidam cupiens declarare.*

Idem sentiunt omnes alij Patres; qui cum cœlos omnes quoad substantiam primo die productos asserant, simul tamen docent, firmamentum, quod in cœlorum utique numero habent, ex aquis & liquida materia, quadam condensatione siue consolidatione productum fuisse: hinc enim manifeste efficitur, firmamentum quoad substantiam, seu quod idem est, ipsam firmamenti substantiam, initio non fuisse solidam, sed primum secundo die, cum antea liquida esset, consolidatam. Quod speciatim tradunt Clemens Romanus l. 5. Recognit. ex persona S. Petri, Ambrosius lib. 1. Hexaem. cap. 6. & lib. 2. cap. 4. Basilius homil. 1. & 3. Hexaem. & in alio opere Hexaem. ab Eustathio latine reddito lib. 2. Theodoretus in Genes. quæst. 11. Cyrillus Hierosolymitanus catech. 9. & alij plures dub. præced. notat. 2. relati.

Idem probatur ex scriptura hoc argumento. Si ipsum etiam firmamentum quoad substantiam initio primi diei fuit productum; nec tamen statim eo die, sed primum secundo die fuit solidatum; tunc sane fatendum est, cœlos suâ natura non esse solidos; sed iuxta scripturam verū est antecedens, quoad utramque partem; priorē enim ex scriptura & Patribus probauimus supra q. 2. dub. 2. secundā, præter auctores relato pro quarta sententia, satis aperte tradit ipsa etiam scriptura, ut dicitur assert. 2. Ergo, &c. Potest etiam idem argumentum ex scriptura hoc modo breuius formari. Iuxta scripturam, ut patet assert. 2. Firmamentum secundo die productum fuit, sola consolidatione seu duritie ad cœlestem substantiam, iam antea præexistentem, additā: sed soliditas seu durities, cum sit accidens commune, non mutat substantiam rei: Ergo eadem substantia firmamenti, quæ antea fuit liquida, postea primum fuit consolidata; ac proinde non est sua natura solida, sed liquida.

Idem suadet ratio naturalis. Quia corp⁹ quodlibet naturale simplex eo naturæ est tenuioris, subtilioris, & liquidioris, quo excellentioris, quoque etiam locum in vniuerso sublimiorē sibi vendicat: hinc enim terram tenuitate & subtilitate, adeoq;

& liquiditate superat aqua; aquam aër; aërem ignis: Ergo & ignem aëther, siue caelestis substantia, si secundum suam naturam spectetur; quando quidem caelum seu aëthera substantia, non minus naturæ præstantia, & altitudine loci superat ignem, quam ignis alia elementa.

48 Ex quibus satis colligitur, soliditatem seu duritiam non esse proprietatem naturalem substantiæ caelestis; sed aduentitiam, ac vel propter commune bonum vniuersi, vel ipsius hominis vsum ei superadditam: præcipue verò, vt ex Scriptura colligitur, ob tres causas: primum ad determinandas aquas superiores & inferiores; hoc est, caelestes & elementares; ne vlla vnquam vi inter se commiseri & confundi possent; vti aliqui sua natura, saltem Angelica virtute potuissent, nisi inter se, solido eiusmodi & immobili termino fuissent distinctæ. Secundò, vt esset vehiculum siderum; neque enim facile, aut à motoribus Angelis, nisi ingenti quasi numero multiplicatis, aut tam regulariter stellæ moueri potuissent, nisi sphaeris insertæ, vt pluribus inferius dicitur. Tertio, vt ex parte etiam deseruiret habitaculo beatorum, vt inferius explicabitur.

49 Omittit, quòd soliditas & condensatio caelestis corporis aliquid etiam momenti adferre potuit, ad roborandam & temperandam vim & efficientiam caelestis corporis in hæc inferiora. Neque mirum videri debet, soliditatem caelesti corpori, sua natura non esse debitam, sed per accidens & ab extrinseco ei superadditam; quando plurima alia, & caelis ipsis, & elementis accedunt, quæ naturalis eorum status non depõsit, vt lumen, collectio aquarum in vnum, & alia plura inferius quaestione quarta dubio quarto referenda; quæ etiam propterea, lumine excepto, in fine mundi desitura probabimus. Atque eandem etiam doctrinam tradidimus in Dissertatione de caelis, quaestione octaua suppositæ seu notatione secunda; sed quam nunc commodius in hunc locum transulimus.

50 Quod autem Sanctus Thomas & Scholastici Doctores, qui soliditatem caelorum alioqui ruerent, hanc assertionem vniuersim quidem non traderint, causa est, quia de firmamento secundo die producto aliter sentiunt, siue quòd eo nomine aërem, seu aëris partem intelligunt; siue quòd non omnes caelos quoad substantiam primo die productos, siue quòd ipsum etiam firmamentum cum Augustino cum caelo & terra vno eodemque instanti productum sentiunt. vt videre est apud Sanctum Thomam quaestione 68. artic. primo. è quibus si quis vnum modò tueatur, non habet causam, cur soliditatem caelis per accidens tributam asserat: sed quia nos ea omnia sigillatim, & vt existimo, firmiter superius quaestione prima, dubio quarto, & quaestione 2. dubio 2. partim etiam in hac quaestione, dubio præced. assertionem tertiam & quartam refutauimus, non possumus dicere, caelum sua natura esse solidum & durum corpus; sed solum, vt dixi, per accidens consolidatum: quòd etsi de firmamento in primis procedat, pari tamen ratione, & ob similitudinem materiæ, idem de caelis omnibus, dicendum est. Eadem ferè cum ijs, quos diximus, est ratio Aristotelis; qui vti successiuam rerum

productionem à Deo factam penitus ignorauit; nam mirum non est, quòd soliditatem secundo primum die caelo seu firmamento inditam fuisse negauerit.

51 Assertio II. Cælum tamen stellarum inerrantium (quòd solum nunc à recentioribus firmamentum dicitur) reipsa nunc solidum esse, negari sine temeritate vix potest. Probatur primò ex Scriptura, quæ satis aperte docet, caelos esse solidos, quòd de caelo stellarum inerrantium in primis intelligendum, omnes consentiunt. Iob cap. 37. v. 18. dicitur. *In forsancum eo fabricatus es caelos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* Vbi de caelis strictè, non de aëre sermonem esse, communis est SS. Patrum, aliorumque interpretum sententia; quam satis & verba ipsa, & verborum contextus, ac res, de qua agitur, confirmant. Id verò ab Eliu indefinitè dictum de caelis, minimum saltem de firmamento, in quo omnium sententia, minima est liquiditatis ratio, accipi debet.

52 Et quamuis ea verba sint ipsius Eliu, hominis non sancti, & cuius etiam discursus moralis, quatenus Iobi innocentiam ac sanctitatem impugnabat, à Deo reprehensus fuit capite trigésimo octauo, vers. primo, id tamen dictum Eliu, vt & alia plures sententiæ amicorum Iob, præsertim de naturis rerum, à nullo vnquam sapiente, quòd sciam, fuerunt reprehensa; sed potius apud Patres, aliosque viros sapientes, magis semper fuerunt authoritatis, vt videre est apud Commentatores in Iob. Sanctus Thomas quidem eo loco capite trigésimo octauo, lect. 1. dicit, Eliu fuisse à Deo reprehensum, quia veras sententiæ, quas proposuerat, inuoluerat multis falsis & frivolis verbis. Et superius audiuius, Dionysium Carthusianum, eam Eliu sententiam, quasi pro irrefragabili scripturæ autoritate adduxisse.

53 Sicut & Apostolus Paulus 1. Corinth. 3. vers. 13. illud Eliphaz Themanitis Iob. 5. vers. decimo tertio. *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum,* citat in persona Dei, vt notauit etiam Sa ibidem. Et illud eiusdem Eliphaz, *Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem,* citat Sanctus Petrus epist. 2. cap. 2. vers. 4. Tale ferè est etiam illud Baldad Sobitis Iob 25. vers. 5. *Stellæ non sunt munda in conspectu eius;* & illud Eliu cap. 34. v. 18. *Qui non accipit personas principum.* Et vers. 24. *Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Et vers. 30. *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.*

54 Idem probat nomen ipsum ac officium firmamenti, prout Genes. 1. vers. 6. describitur, vbi ita legitur: *Dixit quoque Deus, fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum; diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his, quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocauitque Deus firmamentum caelum.* Vbi pro nomine firmamenti, hebraicè legitur *kiah*, à radice *Rakah*; quòd non solum extendere, sed etiam firmare seu stabilire significat, vt Lipomanus in catena ibidem. Id quòd manifestum est, tum ex versione Interpretum septuaginta, virorum vtrique, si quis alius, linguæ hebraicæ peritissimorum, qui græcè verterunt *στερεωω*, quòd non nisi firmum, solidumque aliquid significat. Tum ex ijs, qui hebraicè tractant mathematica, qui & ipsi forsitan septuaginta interpretes imitati, solida vocant *Ra-*

lib. Deinde officium ipsum firmiter & immobili-
liter determinandi liquidum aquarum corpus, non-
ne corpus solidum potius & constans, quam liqui-
dum & nullis certis terminis definitum requirit? Esse
autem hoc firmamentum idem prorsus, cum eo, in
quo stellæ posite dicuntur Gen. 1. v. 17. patebit. q. 8.

55 Expendit hæc omnia recte etiam Delrius cit. nu.
3. 6. & ipse hebraicæ linguæ non imperitus: [Firma-
mentum prædeat, inquit, existat, expandatur, solide-
turque ex hac aquarum incomposita colluue, cor-
pus quoddam melius & solidius, quod inter aquas
superiores & inferiores, quasi quidam murus ad eas
dispendendas, coercendasque interponatur. Sic S.
Basil. homil. 3. & Chrysost. homil. 4. Rakhiah prop-
rie & ut plurimum significat expansionem seu ex-
tensionem, non quamlibet, sed eam maxime, quæ
extensione ipsa corpus fluidum firmat solidatque.
Ideo LXX, (quicquid recalcitret Calvinus) opti-
me vertunt *στέρωμα*, noster firmamentum; quod
non tantum Zamorensis & Lipomanus Catholicus,
sed ex Calvini amicis Fursterus & Auenarius hære-
tici comprobarunt. Radix Rakhiah, proprie signifi-
cat contundere, & ut ita loquar, malleare; quo mō-
re fabri ferrum extendunt, & poris oclusis soli-
dus reddunt: cernas etiam in argilla conculeata.
Ideo Rabini, cum de corpore stereometrico disle-
runt, Rakhiah appellant. Vox igitur firmamenti a-
ptissima est cælo; quod Deus scribitur extendisse
sicut pellem, seu cortinam tabernaculi. Psalm. 104.
3. Isai. 40. 2. 2. sed etiam eos præparasse, Prou 8. v.
27. hoc est firmasse sursum, ibid. 28. & solidissimos
instar fusiliū areorū fabricasse Job 37. 19. Ita Delrius.

56 Huc spectat etiam, quod dicitur Psalm. 103.
vers. 2. *Extendens cælum sicut pellem*, vel ut ad ver-
bum sonant hebræa, *sicut cortinam, seu tabernaculum*.
Et Isaiæ 40. vers. 22. *Qui extendit velut nihilum*
(hoc est, facillime ac sine labore) *cælus, & expan-
dit eos, sicut tabernaculum, ad inhabitandum*. Certè pel-
lis, cortina, tabernaculum, rem solidam potius, quam
liquidam denotant.

57 His accedit illud Job 14. v. 12. *Donec atteratur cæ-
lum*: quod itidem corporibus solidis, non liquidis
contenit. Item Isaiæ 51. v. 5. dicitur, *Cæli sicut fumus*
liquefcent, & terra sicut vestimentum atteretur. Si er-
go cæli primum in fine mundi liquefcent, sequitur
perfecto, eos iam liquidos non esse. Ad hæc Psalm.
32. vers. 6. dicitur, *Verbo Domini cæli firmati sunt*.
Et Proverbi. 3. vers. 19. *Dominus sapientia fundavit*
terram, stabilivit cælus prudentia. Eccles. 24. vers. 8.
Gyrum cæli circumiui sola: Vbi siue gyrum cæli vocet
gyrationem eiusdem, siue potius corpus ipsum ro-
tundum, quod humano quasi loquendi modo cir-
cuiiri possit, ut rous modo indicat, cælum esse soli-
dum. Denique huc spectat illud Heb. 4. vers. 14.
Qui penetravit cælus: nimirum iuxta verbi propri-
tatem, & S. Thomam 3. p. q. 57. a. 4. ad 3. vera ac
propria penetratione: quæ tamen locum non ha-
beret, si cæli essent liquidi: Sunt ergo cæli, iuxta
perpetuam scripturæ analogiam, aliquid firmum &
stabile; non fluxum & liquidum. Vnde etiam 2. Pa-
ral. 6. v. 33. & 39. dicitur *firmissimum, & firmum ha-
bitaculum Dei*.

58 Nec obstat illud Isai. cap. 51. vers. 6. quod vel-
uti ex interp. LXX. & Hebr. obijcitur: *Cælum*

sicut fumus firmatum est. Nam 1. in vulgata versio-
ne, quæ præferenda est, legimus, *Cæli sicut fumus li-
quefcent*; ut antea diximus; & ita etiam ex Hebræo
refert Hieronymus in Commentario ibidem: vel
ut ex Hebræo vertit Pagninus, *deficient*. 2. in He-
bræo, non habetur, *firmatum est*, sed ad verbum, vt
Arias Montanus in versione Pagnini vertit, *cæli sicut*
fumus consumpti sunt. 3. Ex iplo textu, & interpre-
tibus manifestum est, sermonem illic non esse de
condicione cælorum, quam nunc habent, sed quam
habebunt in fine mundi: ita vt præteritum (quod
apud Prophetas frequens est) pro futuro accipia-
tur. 4. in eundem proinde sensum etiam tex-
tum LXX. interpretatur Sanctus Hieronymus i-
bidem: nec potest vlla verisimilitudine aliter expo-
ni; sicut nec Interpretum quiskum locuta hunc,
ad eum qui obijcitur sensum exponit.

59 Secundò probatur conclusio autoritate vete-
rum Scriptorum. Eam enim esse communissimam
non solum veterum Rabbinorum, & Philoso-
phorum, tam Aristotelicorum, quam Platonico-
rum, sed etiam propè omnium Patrum & Docto-
rum sententiam, satis patet ex testimonijs superius
pro quarta sententia adductis.

60 Certè quod 1. Sanctus Petrus apud Cle-
mentem firmamentum appellat, *aquam quasi ge-
lu concretam, & crystallo solidatam*: 2. quod Basilius
doct., firmamentum, esse corpus *firmum*
*solidumque, quod cum dimensionibus & rebus, res-
istereque potest*. 3. quod Ambrosius firmamen-
tum speciem solidiorem esse; idque inter aquas soli-
datum & stellis impressis quasi cælum esse dicit.
4. quod Chrysostomus firmamentum, vocat
parietem & interstitium, quod in conuexo suo aquas
ferat. 5. quod Hieronymus, *Crystalum super Cher-
ubim extensum, ac compactus & densiore aquas*. 6.
quod Theodoretus naturam seu substantiam consi-
deratam & condensatam. 7. quod Cyrillus, tanquam
formicem constitutum. 8. quod Eucherius, *fortiter &*
firmè compositum. 9. Iunilius, *ex substantia aquarum*
solidatum, instar crystallini lapidis. 10. Gennadius, *ex*
fluxu & solubili natura, solidam & minime mobilem con-
spirationem accepisse. 11. Marius Victorinus, *duo soli-*
datum rigore. 12. Anastasius, *ex aquis firmatum*. 13.
Oecumenius, *firmiorem aquarum substantiam*. 14. Se-
uerianus, *congelatione quandam crystallinam*. 15. Acacius,
ex fluxu aquarum natura solidissimi effectus. 16. Anselmus
Laudunensis, *in modum crystallini lapidis congelati*. 17. An-
selmus Cantuariensis, *instar glaciei, imo crystalli solidati*.
18. Beda, *ex aquarum substantia solidatum, & soliditate*
suspensum glaciis. 19. Hugo Victorinus, *quasi*
crystallinum lapidem de aquis solidatum. 20. Hugo
Carenfis, *constans ex aquis congelatis in crystallum*.
21. Petrus Comestor, *ex aquis congelatis, ad instar*
crystalli consolidatum & perlucidum. 22. Glossa
ordinaria, *de aquis instar crystalli lapidificatum*. 23.
Dionysius Carthusianus, *ex inuulnabili auctoritate*
scripturæ solidissimum quasi ore fusum. Item
quod 24. Sanctus Thomas, 25. Guilielmus Pa-
risiensis, 26. S. P. N. TIGNA TIVS. 27. Lipoma-
nus, 28. Vielmius, 29. Pererius, 30. Delrius.
31. Augustinus Steuchus, Deniq; 32. Alcanus Mar-
tinengus: Quæ inquam higeriginta, & cætos supe-
rius citati, de cælorum maxime firmamento, seu vli

syderei soliditate docent, ut alios innumeros & Theologiae scholasticos, Philosophiæque Doctores, & scripturæ interpretes omittam, tam sunt aperta & manifesta, ut nulla possint tergiversatione eludi, aut in alium sensum torqueri.

61 Vbi hoc etiam aduertendum est, Sanctos Patres hoc dogma non ex Philosophia, sed ex ipsa scriptura sacra hausisse; cum omnes ferè nitantur verbis scripturæ, quod Deus fecerit firmamentum in medio aquarum, &c. nempe ut ipsi intelligunt, substantiam solidam instar crysalli, vel glaciæ concretam, &c.

Qui verò in oppositam sententiam adducti sunt, Patres, & respectu istorum pauca sunt; & ex illis ipsis tamen, si de antiquioribus sit sermo, præter Gregorium Nyssenum, vix quisquam est, qui liquidè oppositam sententiam tueatur, ut magis inferius patebit.

62 Tertiò probatur ratione. Primò, quia admodum conueniens erat, ut aequè superiores & inferiores, toto genere diuersæ, ut dicitur Gen. 1. cum alioqui obliquiditatem saltem loco inter se committerent possent, durante hoc mortalitatis & corruptionis statu, solido corpore differenterarentur, ut antea ex Scriptura deduximus.

Secundo, quia vsus cælorum ad certos ac perpetuos quasi tot stellarum motus faciliè, vniiformiter, ac naturis rerum conformiter peragendos, id quodammodo deponerebat. Non solum, quia alias magnoperè multiplicandus esset Intelligentiarum cælos mouentium numerus, præsertim stellarum inerrantium, atque etiam macularum solis, ut inferius dicitur, quibus in tam innumerabili propè numero, singulis ferè singulæ Intelligentiæ mortices forent addende; quod esset multiplicare entia absque necessitate & sine causa: sed etiam quia tanta vniiformitas motus tam facile & commodè ab Angelis peragi non posset; vel ob eam etiam causam, quod ea ratione necesse foret, Angelos ipsos cum stellis (quas non nisi præsentibus mouere possunt) circumuolui.

63 Tertiò, Ipsa subordinatio motuum in tam conformi, ut ita dicam, diffinitate, qualis in planetis cernitur, indicat, orbium circumferentium subordinationem: qua inferiores à superioribus moueantur. Et minimè probatur, quod recentiores quidam dicant, vnum & idem corpus totum non posse diuersis motibus, & aliquo modo oppositis moueri. Contrarium enim non solum Philosophis & Astro-nomis hæcenus comuniter persuasum fuit; esto interim, in astrorum motu res aliter fortasse possit explicari: sed patet etiã quotidiana experientia, quando in rota currus aut molendini muscam aut formicam liberè discurrentem quotidie aspiciamus, &c. Hoc potiùs absurdum est, eandem rem oppositis motibus per se moueri, quod si non aliunde, certè soliditate orbium deuiatur.

Quartò, Euitari vix potest, quin sonus ingens ab astris excitari dicatur, dum tanta tamque incredibili vi & celeritate à tam vastis corporibus liquidum corpus vndique intersecatur ac perumpitur.

Quinto, si ut isti authores dicunt, primo vel secundo die cæli per attenuationem & rarefactionem ex aquis elementaribus facti essent, non esset locus, in quo reliquæ aquæ faciliè consisterent,

saltem ante astrorum productionem, quæ primum, quarto die facta est.

Denique magis quodammodo artificij celestis decor & excellenti commendatur, si celestis machina mobilis, ex multis varijsq; orbibus seu spheris, velut in horologio rotato, affabrè & artificiosè fabricatis ac inter se compositis constet. Itè si celeste corpus stellis velut gemmis quibusdam ac lapillis preciosis, eidem corpori insertis & infixis, quasi cælum sit, quàm si liquidum vnde quaque corpus esse ponatur, in quo stellæ velut in mari pisces innant.

64 Et confirmatur assertio. Quia nulla esse potest experientia, vel ratio Mathematica, siue ex nouis stellis, siue ex parallaxeos obseruatione desumpta, quæ firmamentum liquidum esse conuincat. Cum enim ipsa etiam Saturni stella, quæ tamen infra firmamentum est, parallaxi careat, nulla ratione ex parallaxi, eiusque defectu colligi potest, vllam stellam nouiter visam, supra Saturnum, ac in ipso etiam stellarum inerrantium cælo positam esse. Si quis ergo firmamentum ipsum, seu cælum stellarum fixarum liquidum constitueret, is hoc pro libito tantum ac sine ratione, atque vti contra communem scriptorum sacrorum & prophanorū sensum, ita temerè profectò faceret.

65 Assertio III. Etiam cælos planetarum esse solidos, hæcenus multò est probabilis. Est itidem, communis Sanctorum Patrum, Scholasticorum, & Philosophorum sententia, ut in explicatione secundæ sententiæ dictum, qui vniuersim de cælo sydereo loquuntur. Probatur ferè ex dictis. Si quidem allata Scripturæ loca pro cælorum soliditate, indefinitè ac pluraliter de cælis loquuntur. Cæli enim apud Iobum dicuntur quasi are fusi: de quo loco supra superius asserit. 1. Item apud Isaiam, cæli sicut fumus liquefcent, &c. Potissimum autem est, quod ex firmamenti appellatione, iuxta Scripturæ phrasin, desumitur. Manifestum est enim, cælum non solum stellarum inerrantium, sed etiam planetarum intelligi in scriptura nomine firmamenti, ut patet Gen. 1. v. 16. *Et creauit Deus duo luminaria magna, luminare maius, ut præesset diei, & luminare minus, ut præesset nocti, & stellæ: & posuit eas in firmamento cæli, ut lucerent super terram, & præessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras.* Vbi aperte intelligis, non solum stellæ inerrantes, sed etiam duo luminaria magna, solem videlicet ac lunam, in firmamento, quod solidum esse iam antè probauimus, posita esse. Huc etiam spectant rationes antea allatæ.

67 Ad primū argumentū, pro prima sententiâ, aduersus soliditatem cælorū superius allatū respondetur, motum ideò comuniter in Scriptura non cælis, sed astris attribui; tum quia istorum tantum non autem cælorum in se, motus ad sensum conspicuus est; tum quia altra sunt quiddam præcipuum in cælis; quæ stellarum quasi vehicula sunt. Sicut ergo vulgari sermone, si quis equo, aut curru iter faciens, ad destinatum locum perueniat, dicere solemus, non equum Socratis, aut Platonis, sed Socratem, aut Platonem iter facientem, hanc aut illam ciuitatem ingressum fuisse; ita sicubi philosophandum ex instituto non est, planius & accommodatius ad hominum mores dicimus, stellæ moueri, quàm cælum, quamuis interim vtraque moueantur.

68 Ad secundum responderetur, in cælo, cum sit corpus sphericum, centrum mundi æqualiter ambiens, summum & infimum, seclusa densitate, proprie in nulla sententia reperiri. Dicitur tamen sol à summo cælo ad summum moueri, quia ab vno puncto cæli, secundum cogitationem immobili, redit ad idem.

Ad tertium responderetur multitudinem ac varietatem corporum eiusmodi, bellè inter se compositorum ac subordinatorum, tantò esse elegantiorum, quantò varietas est maior; vt patet tum in humano corpore, tum in horologio rotato affabrè concinnato: neque superuacaneum dici potest, sine quo decor vsusq; rei opportunus periret. Quod verò de refractione varia astrorum inde consecretura obijcitur, in fine sequentis dubij diluetur, vbi etiam ad phænomena noua particulatim respondebitur.

Ad auctoritatem Sanctorum Patrum, in contrarium adductorum, præsertim pro prima sententia (de reliquis enim ferè iam dictum) respondeatur primò, etiamsi concederemus, omnes illos contrariam sequi opinionem, eos tamen non præiudicare posse nostræ sententiæ, quæ multò plurimum SS. Patrum auctoritate, firmiteribusq; argumentis munitur, vt dictum.

69 Responderetur secundo, præter vnum Gregorium Nyssenam, de ceteris antiquis Patribus firmiter non colligi, sensisse eos, cælos esse liquidos, etiamsi dixerint, stellas, non cælum moueri: hoc enim sentire potuerunt illi, quamuis cælos existimarent esse solidos. Quia, vt rectè notauit Albertus Magnus 1. p. quæstione 4. artic. 19. quidam antiqui dixerunt, quòd eccentrici & stella transiunt per corpus, quòd est inter sphaeras, & tamen non diuidunt ipsum; & hoc contingit propter formalitatem illorum corporum, sicut & lumen transiit per aerem.

70 Idem notauit Sanct. Bonauentura in 2. sent. d. 14. p. 2. artic. 1. quæstio. 2. vbi de Mathematicis ad quoddam Physicorum argumentum respondentibus ait: Ad obiectionem autem naturalium de corporis illius (cælestis) continuitate, respondens diuersimodè dicentes, quòd non est inconueniens, si corpus illud scindatur motu planeta, quia est natura ignea. Alij dicunt, quòd corpus illud non scinditur, & planeta pertransiens: corpus enim laminæ simul potest esse cum alio corpore. Hæc de Mathematicis Bonauentura. Et certè non defuerunt ex ipsis etiam Patribus, qui lumen, vti & Angelos existimarent esse corpora; nihilominus tamen concedebant, alia corpora ab ipsis penetrari posse indiuisa.

Idem cernere speciatim licet in Procopio commentar. in Genes. cap. 1. qui cum disertè docuisset, stellas moueri, non cælum, vt supra vidimus, tamen ibidem refert, nec refellit, via per uulgata omnium Theologorum, firmamentum ex aqua compactum esse, idque ab hebræis dici Samaim, quia dictio crystallum, vel aquam congelatam denotet.

71 Speciatim verò, quòd ad Diodorum, & Philastrium attinet, à quibus nonnulli malè autumant, sententiam nostram velut errorem gentilem, aut hæresim damnari, certum est, & perspicuum, si attentè legatur, eos minimè pugnare contra cæli soliditatem, aut stellarum in cælis ipsis firmam collocationem;

sed solum contra Philosophos Pythagoricos, seu Aristarchicos, qui de motu diurno loquentes dixerunt, terram moueri, sydera vero ac stellas permanere immobiles. Hanc sententiam non immeritò errorem vocant, vt pote Scripturæ Sacre aperte contrariam, vt quæst. 4. dub. 3. dicimus: interim vero stellas vnà cum ipsis etiam cælis moueri, quibus infixæ sunt, minimè negant. Patet hoc ex verbis ipsius Diodori, quando dogma gentile vocat, neque cælum moueri.

Idem patet ex Philastrio, quando vt illam, quam hæresim esse dixerat, refellas, pluribus ex Scriptura probat, stellas moueri, non quiescere: Scriptura enim, subdit mox ibidem Philastrius, omnipotentiam Deus ita edocet, vt in breui è diuersis thesauris concurrere atq; discurrere sydera nuntiauerit, &c. Quod verissimum est, siue cæli interim solidi sint, astraq; sibi infixæ circumferant, siue sint liquidi; ita vt astra in illis, vel in mari pisces circumnataent. Itaq; iuxta Diodorū, non est dogma gentile, dicere, cælum esse solidum, & vnà cum stellis circumuolui, sed potius non circumuolui, & iuxta Philasticum hæresis est, stellas ita cælo affixas dicere, vt non moueantur, quemadmodum antiqui quidam Philosophi dixerunt; infixas autem cælo dicere, & vnà eū cælo moueri, nulla apud Philastrium hæresis censetur. Vt taceam, alia nonnulla quidem à Philastrio in hæresibus numerari, quæ tamen hæreses non sunt. Insimulat enim, vt eiam Pererius notauit in Gen. c. 1. v. 1. hæreseos, eos, qui dicunt, Moyses nomine terræ in principio creatæ, significare voluisse terram hanc nostram elementarem; cum à Moysè significetur alia quadam terra, quæ est velut matrix omnium rerum, quæ in scriptura vocatur Hele, hoc est, materia inuisibilis & incoposita, quæ à Deo facta est in principio; hæc autem nostra terra facta est deinde, & fundata super aquam, sicut dixit David, qui firmavit terram super aquas: illa matrix omnium rerum terra, immensa est, & aquam, & terram vi sua continens. Plura in hunc sensum disserui in Astrologia sacra.

DUBIUM III.

An soliditati vel incorruptibilitati calorū obstent noua phænomena.

Ad S. Thomæ 1. p. q. 68. a. 1. & 4.

§. 1. Proponuntur noua Phænomena.

72 QUA de incorruptibilitate, & soliditate cælorum, ex Scriptura sacra potissimum, ac Sanctis Patribus disseruimus, atque hætenus annis amplius quadringentis magno consensu in scholis Theologorum & Philosophorum recepta fuerunt, non magnopere hodie in dubium ac controuersiam vocarentur; nisi noua quadam astrorum phænomena obsistere viderentur: quæ partim à Tychone ingentibus ac nouis illis machinis astronomicis; partim ac potissimum post eius mortem, nouo tubo optico, quasi nouis oculis, Galilæo magna ex parte indice, non solum à

Mathe-